

Аннотація

Исследовано влияние пророссийских политических организаций на развитие общественно-политической ситуации в АР Крым на рубеже XX – XXI ст..

Ключевые слова: Крым, политические организации, пророссийский сепаратизм.

Annotation

The influence of pro-Russian political organizations on the development of socio-political situation in Crimea in the turn of XX – XXI centuries has been studied.

Keywords: Crimea, political organizations, prorussian-separatism.

УДК94:32(477)

Марина Жабуровська
(Київ)

ДРУГИЙ ПОДІЛ ОУН: ПРИЧИНИ КОНФРОНТАЦІЇ

Розкрито основні протиріччя, що виникли між членами Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, та розглянуто причини, що призвели до поділу організації на дві окремі гілки, що, починаючи з 1954 р., діяли як окремі політичні групи.

Ключові слова: екзил, Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради, Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів, націократія, Організація Українських Націоналістів (бандерівців), Українська Головна Визвольна Рада.

Український націоналістичний рух все ще залишається недостатньо вивченим явищем в історії України. Актуальність даної теми підтверджується тим, що на окремих територіях нашої держави спостерігається постійне перекручення та фальсифікація фактів діяльності Організації Українських Націоналістів (бандерівців) (далі – ОУН (б) як на території України, так і поза її межами. Дослідження українського націоналістичного руху особливо актуальне на сучасному етапі розбудови нашої держави. Зважаючи на те, що ОУН (б) нинішнім суспільством сприймається досить неоднозначно, незнання історії його руху призводить до стійкого спотворення реальних ідей та думок представників організації, шляхом навішування негативних ярликів і стереотипів, що були поширені ще в часи Радянського Союзу.

У даній статті розкрито один з найкритичніших періодів в історії існування ОУН (б), а саме поділ Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів (далі – ЗЧ ОУН) на дві гілки, що з 1954 р. діяли як окремі організації. Мета роботи полягає у розкритті основних протиріч, що виникли в середині організації та причин, що призвели до її розколу.

Окремої праці, яка б ґрунтовно досліджувала зазначену проблему, немає. Основними джерелами при підготовці даного дослідження були документи, що знаходяться у Центральному Державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), до якого у 1996 р. було передано архів Державного центру УНР в екзилі, та документи, що подані у окремих збірках. Зокрема, у даній роботі використані: «Програма: затверджена на III великому Зборі Українських націоналістів 30 серпня 1947 р.» [1], «ОУН в 1941 році. Документи в двох частинах. Частина перша» [2], «ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр.» [3].

Історіографію, що розкриває дану проблему, умовно можна поділити на три окремі гілки: видання української діаспори; радянська історіографія та роботи сучасних російських вчених; новітня українська історіографія 90-х рр. та сьогодення.

Характеризуючи історіографію української діаспори слід відмітити, що у зв'язку з політичним протистоянням, яке існувало в організації, її представники не могли об'єктивно підходити до висвітлення тієї чи іншої проблеми. Відзначимо праці С. Бандери «До проблем політичної консолідації» [4], П. Дужого «Степан Бандера – символ нації» [5], Р. Кричевського «ОУН в Україні, ОУН за кордоном і ЗЧ ОУН. Причинок до історії українського націоналістичного руху» [6], С. Мудрик-Мечника «Початок невідомого: Спогади 1945 – 1954 рр.» [7].

Радянська історіографія, перебуваючи під впливом тоталітарного режиму, описувала українських націоналістів як негативний злочинний рух, який потребував негайного знищення. Автори раз за разом використовували загальноприйняті штампи, що «переходили» з однієї книги в іншу з незначними варіаціями, та однобоко висвітлювали це питання, спотворюючи реальні ідеї, за які боролися представники організації. Більшість сучасних російських істориків продовжують роботу своїх попередників та, не досліджуючи фактів, і надалі навішують на ОУН негативні ярлики та стереотипи.

З 1990 р. українська історіографія значно збагатилася виданнями з даної тематики. Відбувається переосмислення діяльності ОУН (б) як на території України, так і поза її межами. Окремі аспекти зазначеної проблеми ставали предметом вивчення багатьох українських вчених. Дослідження проблем національно-визвольного руху в Україні стали актуальними та об'єктивними у вивченні. Зокрема, мова йде про праці С. Галамая «У боротьбі за Українську Державу. Спогади» [8], Г. Гордасевич «Степан Бандера – людина і міф» [9], Г. Касьянова «До питання про ідеологію ОУН: Аналітичний огляд» [10] та А. Рибачка «Концепція Української держави в ідеології ОУН (1939-й – 50-ті роки)» [11].

Однією із найважливіших причин, що призвели до розходження позицій представників організації та подальшого розколу ОУН(б), який остаточно оформився у 1945 р., стали зміни до програми, прийняті на Третньому Великому Зборі ОУН у серпні 1943 р. З цього часу «Організація Українських Націоналістів вийшла на українську широку арену, здійснюючи концепцію двофронтної антиімперіалістичної боротьби» [5, с. 205].

Аналізуючи зміст прийнятої Програми [1] можна прийти до висновку, що ОУН (б) стала більш демократичною організацією, яка заперечувала національне поневолення та експлуатацію одного народу іншим, стверджуючи, що «система вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання у цілому світі» [1, с. 7]. Розглядалося питання побудови такого суспільного політичного ладу, де не заперечувалася б діяльність політичних і громадських організацій та не існувало б станового поділу населення, як передбачалося у Постановах Другого Великого Збору ОУН у квітні 1941 р. [2].

На Третньому Великому Зборі також було вирішено відмовитись від посади Провідника ОУН, яку до свого арешту займав С. Бандера, та засновано Бюро Проводу, до якого ввійшли Р. Шухевич, Р. Волошин та Д. Маївський. Після смерті Р. Волошина та Д. Маївського на посаді залишився лише Р. Шухевич, якого більшість представників Організації вважали за Голову Проводу ОУН в Україні.

Після звільнення із німецького концтабору у вересні 1944 р. С. Бандери було прийнято рішення, що задля захисту від арешту він залишатиметься за кордоном. У Берліні відбулася його зустріч із М. Лебедем, З. Матлюю і Д. Ребет, після якої стало зрозумілим, що та частина членів ОУН (б), яка під час війни перебувала в неволі, не сприймала радикальних змін, що відбулися без їхньої участі. Вони залишилися на тих же позиціях, що і до свого ув'язнення, та бажали повернутися до такої ОУН (б), яку вони залишили у 1941 р.

Для підтвердження своїх повноважень С. Бандера вирішив зібрати Четвертий Великий Збір ОУН, але цей намір залишився нездійсненим. Провід ОУН в Україні відмовився від цієї ідеї через боротьбу, яку ОУН та УПА вели проти становлення радянської влади на території України.

Навесні 1945 р. у Відні відбулася нарада між уповноваженими Проводу ОУН в Україні В. Охримовичем, М. Прокопом, Д. Ребет, М. Лебедем та керівниками ОУН (б), що були звільненими з концтаборів – С. Бандерою, С. Ленкавським, Я. Стецьком. На ній було прийнято рішення про створення Закордонного Центру ОУН (далі ЗЦ ОУН). У лютому 1946 р. на мюнхенській конференції ЗЦ ОУН було реорганізовано у Закордонні Частини ОУН на чолі із С. Бандерою. «Це дало підстави тим націоналістам, які не погодилися з політикою С. Бандери, твердити, що в повоснні роки він уже не був Головою Проводу всієї ОУН (б), а лише ЗЧ ОУН» [9, с. 100].

Уже на перших нарадах стало зрозумілим, що авторитет С. Бандери є не таким великим, як до його арешту, та те, що будь-які спроби привести обидві сторони до одного рішення знову не дали результатів. За словами Г. Гордасевич: «Історія певною мірою повторюється. Як у 1940 р. С. Бандера зі своїми однодумцями звинувачували Провід ОУН у тому, що перебуваючи у еміграції, він не орієнтується в ситуації в Галичині, так тепер Дарія і Лев Ребети, Зенон Матла, Микола Лебедь та інші члени ОУН, які мали можливість познайомитись з поглядами і настроями населення центральних і східних областей України, звинувачували в цьому самого Бандеру» [9, с. 100].

У вересні 1947 р. відбулася Перша конференція ЗЧ ОУН, на якій були прийняті постанови, які С. Бандера використовував для придушення опозиційних настроїв в середині організації. «Новий етап, – йшлося в постановах, – має відзначитися інтенсивною внутрішньою роботою, упорядкування всіх внутрішніх справ, введенням і усталізуванням чіткої твердої внутрішньої системи ... скріпленням дисципліни, контрольності та високоякісних членських прикмет кадрів» [10, с. 34].

Протягом наступного року у середовищі ОУН (б) велися постійні дискусії на різноманітні теми. Одні з них полягали у правильності переходу організації на більш демократичні позиції, інші стосувалися питання доцільності конспірації на території Західної Європи, але найважливішими з них були ті, що розглядали питання владних структур Організації. Представники опозиції схилилися до думки, що більшість рішень повинні прийматися не одноосібно, а шляхом згоди більшості представників. Але у зв'язку з тим, що дані дискусії не мали стихійного характеру та не виходили на загальне, опозиціонери не зуміли переконливо донести свої позиції до рядових членів організації. У свою чергу С. Бандера, користуючись своїм авторитетом та за допомогою своїх прихильників, привернув більшість загально на свій бік.

Наприкінці серпня 1948 р. у Міттенвальді відбулася Друга Надзвичайна Конференція ЗЧ ОУН, на якій були присутні більшість провідних членів організації. Взяти участь у конференції приїхали представники ОУН (б) з багатьох країн Західної Європи, але у зв'язку з тим, що на той час досить проблемним залишалось питання своєчасної передачі інформації, більшість з них не лише не орієнтувалася в питаннях, що розглядалися на з'їзді, а зовсім не була обізнана в існуванні зазначених проблем. Опозицію представляли І. Гриньок, Д. Ребет, Л. Ребет, В. Охримович, М. Прокоп, М. Лебедь, В. Стахів, З. Марцюк, І. Марцюк, І. Бутковський, Р. Ільницький.

Головним завданням, що ставилося на порядок денний, було вирішення найголовніших проблем ідеологічного, політичного та організаційного характеру. Спочатку зі своїми доповідями виступили С. Ленкавський та Я. Стецько, після них слово надали «опозиції». Для представлення своїх позицій почергово виступили В. Охримович, І. Гриньок, Д. Ребет та М. Ребет. З їхніх доповідей стало зрозумілим, що вони прийшли на конференцію недостатньо підготовленими, пояснюючи це тим, що все і так давно уже вирішено. Скориставшись ситуацією, від представників опозиції почали вимагати, щоб ті склали мандати представників ОУН у Закордонні Представництва Української Головної Визвольної Ради (далі ЗП УГВР). Представники опозиції вирішили, що вони визнають ці вимоги, але за умови, що третьою стороною у конфлікті виступить Провід ОУН в Україні, очолюваний Романом Шухевичем [6, с. 18 – 22].

Разом з тим на конференції було обрано нових делегатів до ЗП УГВР. До їхнього складу увійшли лише ті діячі, що проявляли лояльне ставлення до Проводу ЗЧ ОУН. Від представників опозиції, в свою чергу, вимагали швидкого складання своїх мандатів та передачу їх новообраним представникам. Конфлікт було вирішено тільки тоді, коли Провід ЗЧ ОУН восени 1948 р. самостійно виключив усіх представників опозиції зі складу ОУН.

Але протистояння на цьому не закінчилися, воно набуло нових форм, та стало ще більш загостреним. Так, представники обох груп розпочали розповсюджувати на сторінках, підпорядкованих собі засобах масової інформації, ідеї, за які вони вели боротьбу. «Національна трибуна», що спочатку належала ЗЧ ОУН, була зареєстрована на В. Пасічника і тому після того як він перейшов на сторону опозиції, стала основним засобом її переконання та впливу на суспільні маси. С. Мудрик-Мечник згадує, як М. Климишин, розмовляючи з В. Пасічником, намагався переконати його в тому, щоб він віддав газету, але нічого не вийшло [7, с. 128]. Тому ЗЧ ОУН зареєстрували нову редакцію та розпочали видавати нову газету – «Український Самостійник». Протягом 1949 – 1953-х рр. на сторінках даних газет неодноразово з'являлися статті, що розглядали «наявну різницю, що існувала між краєвими та закордонними частинами ОУН та над шляхами їх вирішення» [6, с. 24].

Представники опозиційного табору прагнули вдосконалювати та поглиблювати еволюцію, яку пройшла організація під час війни, адже протягом 1920 – 1930 рр. більшість членів ОУН, приймаючи участь у боротьбі за вільну Україну, не задумувались над тим, якою має бути країна після того, як отримає довгоочікувану незалежність. Після того, як представники ОУН поширили свою діяльність на Центральну та Східну Україну, стало зрозумілим, що український народ прагне звільнитися від режиму диктатури, і немає ніякої різниці, якої форми вона буде та хто її очолюватиме. Тому в своїх доводах вони стверджували, що ОУН повинна перейти від ідей націократії до демократичного ладу. Також опозиціонери були переконані, що ОУН (б) повинна вести боротьбу проти російського імперіалізму, а не проти російського народу, і тому у своїх позиціях вони засуджували ідеологію, яка могла б призвести до знищення одного народу іншим, порівнюючи її з ідеями нацизму.

У свою чергу С. Бандера намагався відстоювати позиції, на яких стояв він та його прихильники. Перехід на бік демократії він сприймав як відступ від націоналістичної традиції, яку треба оберігати. С. Бандера був впевнений, що так званий демократичний лад – це ніщо інше як нав'язання Москви, та не міг повірити, що Організація прийшла до цього самостійно, внаслідок

внутрішніх політичних і духовних процесів, та що саме демократія була тим політичним ладом, який бачив український народ в Українській незалежній державі. С. Бандера писав: «І в той саме час, коли міжнародні події дають такі показові лекції «реальної» політики без скрупулів, наші опортуністи, старшої і молодшої політичної генерації, за найважливішу справу вважають фриз'єрські заходи щоб українська справа виглядала модно і кокетливо. Вони виставляють за найістотнішу річ у зовнішньополітичній діяльності – заперечення українського націоналізму і перефарбування визвольного руху, кожній на свій лад. Одні з них так і вірять, а другі просто спекулюють, переконуючи що політика західних держав буде прихильною до визвольної боротьби України, коли переконаємо світ, що ми за демократію» [6, с. 34 – 35].

У вересні 1949 р. противники С. Бандери скликали Ширшу нараду членів ОУН за кордоном (43 учасники, серед них – всі члени Головної Ради і Проводу ОУН, обрані на III Надзвичайному зборі ОУН 1943 р., яких було відряджено за кордон). Нарада підтвердила чинність постанов III Надзвичайного Збору 1943 р. і оприлюднила ряд тез, які власне і викликали заперечення представників на чолі з С. Бандерою [10, с. 35].

Влітку 1950 р. з України надійшли документи Проводу ОУН в Україні, що були написані ще за життя Р. Шухевича (листи датовані жовтнем 1949 р.). Тому вони мали важливе значення як для опозиції, так і для прихильників С. Бандери. В даних документах вказано, що Провід ОУН в Україні підтримує позиції побудови незалежної України на демократичних засадах, ОУН бореться не проти російського народу, а проти російського імперіалізму та всіх тих хто намагається підкорити Україну. Також Провід ОУН в Україні підтримував ідею безкласового суспільства. Р. Шухевич писав: «В питанні соціального ладу в Українській Державі, ми стоїмо на становищі безкласового суспільства. Під безкласовим суспільством ми розуміємо суспільство вільних неексплуатованих селян, робітників і трудової інтелігенції. Досвід показав, що експлуаторські класи можуть творитися як на ґрунті приватної власності, так і на ґрунті усупільнення знарядь і засобів виробництва; якщо при владі стоїть не народ, а одна тоталітарна партія. Наше безкласове суспільство хочемо будувати на суспільній і трудовій власності на знаряддя і засоби виробництва, з одного боку, та політичній демократії, з другого боку, що виключить можливість творення експлуаторських класів капіталістичного чи большевицького типів» [6, с. 72 – 73].

Обидві сторони визнали ці настанови легітимними, але конфлікт на цьому не припинився. У квітні 1951 р. в Мюнхені відбулася Третя Конференція ЗЧ ОУН, але і вона не принесла бажаних результатів. Сторони прийшли до висновку, що конфлікт має вирішити Провід ОУН в Україні. Для цього на територію України було вирішено відправити по одному представнику від кожної конфліктуючої сторони. ЗЧ ОУН від свого імені відправили М. Матвієнка, що на той час займав посаду голови Служби Безпеки ЗЧ ОУН, а від опозиції було відправлено В. Охримовича.

В. Охримович дістався пункту призначення та повідомив Проводу ОУН в Україні свої позиції стосовно діяльності ЗЧ ОУН. Натомість М. Матвієнко був затриманий спецслужбами Радянського Союзу, які скориставшись отриманою інформацією, надсилали до проводу ЗЧ ОУН хибні відомості, що ще більше посилювали конфлікт.

Після довгих переговорів 28 грудня 1953 р. між С. Бандерою, Л. Ребет та З. Матлою було підписано «План і деякі уточнення до діяльності тимчасового керівництва ЗЧ ОУН» [12, арк. 4]. За цим документом функції Проводу ЗЧ ОУН переходили до Тимчасового керівництва ЗЧ ОУН, що складалось із Колегії Уповноважених, Політичної Ради ЗЧ ОУН та Екзекутиви ЗЧ ОУН. Колегія Уповноважених вважалася найвищим керівним органом, до її складу ввійшли С. Бандера, Л. Ребет та З. Матла.

«План і деякі уточнення до діяльності тимчасового керівництва ЗЧ ОУН» підтвердив постанови Третього Великого Збору ОУН з усіма уточненнями та доповненнями, що були внесені у червні 1950 р. Проводом ОУН в Україні. У документі сказано, що ОУН підтримує ідею безкласового суспільства, але у їхньому розумінні це поняття «не покривається з інтерпретацією марксистського соціалізму. Український націоналізм є національно-визвольний, всенародний, демократичний, протитоталітарний рух» [12, арк. 5]. Ще один досить важливий аспект стосувався взаємовідносин між ЗЧ ОУН та ЗП УГВР. Було вирішено, що вони повинні бути такі ж, як і у ОУН та УГВР на території України, в свою чергу «ЗЧ ОУН вповні респектують автономію ЗП УГВР, а ЗП УГВР респектує автономію ЗЧ ОУН» [12, арк. 4].

Основне завдання, що ставила перед собою Колегія, було урегулювання конфліктної ситуації, яка склалася між представниками організації. Але ця спроба компромісу виявилась безперспективною. 28 січня 1954 р. відбулася нарада трьох уповноважених, на якій Л. Ребет запропонував С. Бандері підписати проект декларації [12, арк. 6], в якому він визнає, що ні

формально, ні фактично не є провідником ОУН та що він відійшов від постанов Третього Великого Збору. У свою чергу С. Бандера відкинув цю пропозицію, заявляючи, що Л. Ребет знову намагається розпалити конфлікт, та запропонував до розгляду документ, в якому уточнювались основи, на яких повинна діяти Колегія Трьох Уповноважених. Також у ньому заперечувались усі прийняті постанови, що хоч якось, на думку С. Бандери, могли спричинити конфліктну ситуацію та те, що Колегія повинна заперечувати твердження, що «Закордонні Частини ОУН і Бийлихо відійшли від постанов III Надзвичайного Великого Збору ОУН, або що вони ведуть неправильну діяльність і політику» [12, арк. 22]. Звичайно, що Л. Ребет та З. Матла не могли погодитися із даним документом, адже його підписання заперечувало їхні основні позиції та надало б Проводу ЗЧ ОУН більші повноваження у відносинах з Колегією Уповноважених.

Протягом лютого 1954 р. протистояння набуло таких форм, що Л. Ребет та З. Матла, маючи більшість в Колегії, прийняли рішення виключити С. Бандеру з її складу та закликали ЗЧ ОУН не визнавати його повноваження. 27 лютого у «Гомоні України» було надруковане «Повідомлення Проводу ЗЧ ОУН», в якому С. Бандера «закликає все членство зберігати й надалі організаційний порядок, який єдино може забезпечити правильну розв'язку справ конфлікту. Провід апелює в ім'я єдності революційно-визвольного руху за кордоном до Л. Ребета і З. Матли завернути з неправильного шляху сепаративної дії» [12, арк. 35].

Конфлікт вирішився поділом організації. Л. Ребет та З. Матла створили нові керівні органи тієї частини ЗЧ ОУН, що не підтримали курс свого Провідника. У грудні 1956 р. було проведено конференцію, яка легітимізувала нову організацію – ОУН за кордоном (ОУН (з)) [10, с. 39].

Отже, у середині 40-х рр. ХХ ст. у середовищі ОУН(б) почалося досить серйозне загострення, що призвело до його поділу на дві окремі організації. Можна виділити два основних аспекти, що призвели до цієї проблеми. В першу чергу потрібно наголосити на питанні влади, адже на момент арешту С. Бандера перебував на посаді Голови Проводу ОУН, і через його відсутність ці повноваження поступово перейняли на себе інші члени організації. Після звільнення з концтабору С. Бандера знову зайняв свою посаду, але він уже не мав такого авторитету як раніше, і тому деякі представники перестали сприймати його як лідера ОУН (б). Іншою, не менш важливою, причиною можна вважати перехід організації на більш демократичні позиції. Значна частина членів ОУН (б), яка під час війни перебувала в неволі, не сприймала тих змін, що відбулися без їхньої участі, прагнучи повернутися до тієї ОУН, яку вони залишили в 1941 р. Але це було неможливо, адже організація пройшла довгий шлях і прийняла ті зміни, які диктувало їй суспільство, що прагнуло звільнитися від тоталітарного режиму та перейти до демократичного ладу.

Джерела та література:

1. Програма: Затверджена на 3-му Великому Зборі Українських Націоналістів 30-го серпня 1947 року / Політична програма ОУН. – Б. М.: ОУН, 1947. – 16 с.
2. ОУН в 1941 році. Документи. В 2-х ч. Ч. 1./ [упорядники О. Веселова, О. Лисенко, І Патриляк, В. Сергійчук. Відп. ред. С.Кульчицький]. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – 336 с.
3. Постанови Великого Збору Організації Українських Націоналістів / ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 рр. (Збірка документів). – Без місця видання, 1955. – 371 с.
4. Бандера С. Перспектива української революції / С. Бандера. – Торонто, 1978. – 640 с.
5. Дужий П. Степан Бандера — символ нації. Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН. У 2-х частинах. Ч – 2 / П. Дужий. – Л.: Галицька видавнича спілка, 1996. – 192 с.
6. Кричевський Р. ОУН в Україні, ОУН за кордоном і ЗЧ ОУН. Причинок до історії українського націоналістичного руху / Р. Кричевський. – Нью-Йорк, Торонто, 1962. – 116 с.
7. Мудрик-Мечник С. Початок невідомого: Спогади 1945 – 1954 / С. Мудрик-Мечник. – Мюнхен: Українське видавництво, 1984. – 264 с.
8. Галамай С. Боротьба за визволення України 1929 – 1989 рр / С. Галамай. – Нью-Йорк, 1991. – 156 с.
9. Гордасевич Г.Л. Степан Бандера: людина і міф / Г.Л. Гордасевич. – Львів, 2001. – 192 с.
10. Касьянов Г. До питання про ідеологію ОУН: Аналітичний огляд / Г. Касьянов. – К., 2003. – 64 с.
11. Рибак А. Концепція Української держави в ідеології ОУН (1939-й – 1950-ті роки): автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук: 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки»/ А. Рибак. – К, 2007. – 14 с.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України) – Ф. 5235. – Оп. 1. – Спр. 81. – 72 арк.

Аннотація:

Раскрыты основные противоречия, возникшие между членами Зарубежных Частей Организации украинских националистов, и рассмотрены причины, приведшие к разделению

организации на две отдельные ветви которые, начиная с 1954 действовали как отдельные политические группы.

Ключевые слова: изгнание, Зарубежное Представительство Украинского Главного Освободительного Совета, Зарубежные Части Организации Украинских Националистов, нациократия, Организация Украинских Националистов (бандеровцев), Украинский Главный Освободительный Совет.

Annotation

Describes the basic contradictions that arose between members of the Foreign Parts Ukrainian Nationalists and considered the reasons that led to the separation of two separate branches that since 1954 operated as separate political groups.

Keywords: ekzil, Foreign Mission Ukrainian Supreme Liberation Council, Foreign Parts of Ukrainian Nationalists, natsiokratiya, Organization of Ukrainian Nationalists (Bandera), Ukrainian Supreme Liberation Council.

УДК 94 (477.87): "1946" : 324

**Неля Жулканич, Василь Міщанин
(Ужгород)**

ПЕРШІ «РАДЯНСЬКІ» ВИБОРИ НА ЗАКАРПАТТІ (ВИБОРИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР 10 ЛЮТОГО 1946 Р.)

Розглянуто підготовку та проведення виборів до Верховної Ради СРСР 10 лютого 1946 р. на території Закарпаття. З'ясовано роль агітації і пропаганди в демонстрації переваг радянської влади, роль органів державної безпеки у організації і проведенні перших радянських виборів у краї. Проаналізовано факти невдоволення населення радянським виборчим законодавством та окремими заходами радянської влади.

Ключові слова: Закарпатська область, вибори, Радянський Союз, виборча комісія, агітація, законодавство, влада.

Підготовка та проведення виборів в країні є одним із критеріїв, що визначає рівень демократії і цивілізації суспільства. Тому актуальним є не тільки науковий розгляд питання, а й потреба звернути увагу на досвід минулих років, щоб уникнути помилок сьогодні.

Виборам до ВР СРСР та ВР УРСР радянська влада надавала великого значення. Завдяки їм комуністи намагалися продемонструвати світовій громадськості легітимність свого перебування на окупованих територіях, а також відсутність політичної опозиції. 12 грудня 1943 р. у договорі про дружбу, взаємодопомогу і післявоєнне співробітництво між ЧСР та СРСР питання про приналежність краю вирішувалося на користь Чехословаччини.

Проте, зі вступом радянських військ на територію Підкарпатської Русі (юридично складова ЧСР) радянське керівництво почало розглядати цю територію як важливий стратегічний плацдарм для посилення свого впливу в Центральній і Південно-Східній Європі. Командування Червоної армії взяло під своє підпорядкування ситуацію в краї, створювало свої комендатури, тимчасові військкомати, втручалася в суспільно-політичне життя, здійснювало незаконні акти проти громадян Підкарпатської Русі. Після визволення краю радянськими військами та ліквідації угорського окупаційного режиму восени 1944 р. тут починається становлення та утвердження радянської влади.

Проведення виборів до Верховної Ради СРСР (10 лютого 1946 р.) на території краю висвітлювалося науковцями спорадично. Зокрема, дослідники Л.Бахматова [1], І. Гранчак, І. Поп [2], О. Кірсанова [3], В. Мотревич [4], І. Шершун [5] опосередковано торкаються цих питань. Безпосередньо окремі аспекти організації та проведення зазначених виборів розглянуто у працях В.Ільницького, М.Макари, М.Токаря [6; 7; 8; 17]. Проте, дослідники практично не приділяють увагу таким важливим аспектам підготовки та проведення виборів до Верховної Ради СРСР, як роль у цьому процесі агітації та пропаганди радянського керівництва, значення залучення військових для забезпечення проведення виборів та ряду ін.

Метою статті є дослідження етапу підготовки та процесу проведення виборів до Верховної Ради СРСР у 1946 р. на теренах краю; з'ясування ролі агітації та пропаганди радянського керівництва й значення залучення військових підрозділів у забезпеченні проведення виборів.

Після визволення краю радянськими військами в умовах напівдержавного утворення Закарпатська Україна (1944 – 1945 рр.) починається створення народних комітетів, як органів місцевого самоврядування. Вони, з одного боку, намагалися проводити самостійну політику, а з